

Glant Tíbor

A KÉTOLDALÚ AMERIKAI–MAGYAR
DIPLOMÁCIAI KAPCSOLATOK
KIÉPÍTÉSE, 1919–1925¹

BEVEZETŐ

1919 decembere és 1925 júniusa között a legyőzött, területének és lakosságának mintegy kétharmadát elvesztő, ám nemzetállami önállóságát visszanyerő Magyarország és a győztesként a wilsoni békeelvektől visszatáncoló Egyesült Államok eljutott a diplomáciai kapcsolatok informális felvételétől egy átfogó, barátsági, konzuli és kereskedelmi megállapodás aláírásáig. Ez mindkét fél számára új helyzet volt, ugyanis az Egyesült Államok létrejöttétől (az amerikaiak szerint 1776, a diplomácia logikája szerint 1783) addig eltelt közel 140 év során Magyarország nem volt önálló állam, így a két ország hivatalos diplomáciai kapcsolatokat sem létesíthetett egymással az első világháború befejezése előtt. Tovább bonyolította a helyzetet, hogy 1917 decemberében Washington hadat üzent az Osztrák–Magyar Monarchiának, ám a békét már a felbomlott dualista állam vesztesnek nyilvánított utódállamaival – Ausztriával és Magyarországgal külön-külön – kellett megkötnie. Az amerikaiak ugyan aktívan részt vettek a Párizs környéki békék megalkotásában, ám azokat a Kongresszus felsőháza, a Szenátus nem ratifikálta. Ennek következtében a hadiállapot az Egyesült Államok és Magyarország (valamint Németország és Ausztria) között még 1921 nyarán is fennállt, hiszen hivatalosan csak az 1918 novemberében megkötött fegyverszüneti megállapodások (magyar vonalon Padova és Belgrád) voltak érvényben. Azokat pedig egy 1921-ben már három éve nem is létező állam képviselői írták alá.

¹ A tanulmány szakmai lektora Peterecz Zoltán.

Eközben, 1919. december elején Budapestre érkezett – különleges megbízotti (*commissioner*) beosztásban – Ulysses Simpson Grant-Smith amerikai diplomata, aki a háború előtt Bécsben szolgált. Ekkor kezdődtek meg azok a diplomáciai egyeztetések és tárgyalások, amelyek végül az 1921-es és 1925-ös államközi szerződésekhez vezettek. Ebben az öt és fél éves időszakban három amerikai elnök (őket később felsoroljuk) és öt külügyminiszter, valamint négy magyar miniszterelnök és nem kevesebb, mint tíz külügyminiszter regnált. Ebben a tanulmányban azt tekintjük át, hogyan lettek a barátok ellenségek, majd újra barátok, kik és hogyan vezényelték le a diplomáciai kapcsolatok felvételét és beindítását, kik és milyen státuszban képviselték hazájukat a másik államban, milyen régi és új ügyek vártak megoldásra, és végül választ keresünk arra kérdésre, hogy miért volt szükség egy átfogó, államközi megállapodás aláírására, és hogy erre miért csak 1925-ben került sor.

BARÁTBÓL ELLENSÉG, MAJD ÚJRA BARÁT

Az amerikai–magyar diplomáciai kapcsolatok kiépítése kapcsán feltétlenül hangsúlyozni kell azt, hogy ez nem a nulláról indult, hanem hosszú történelmi előzményekre tekintett vissza. Az amerikai történelem alakításában a magyarok fontos szerepet játszottak a függetlenségi háborútól (Kovács Mihály) a polgárháborúban szolgált magyarokon át az amerikai tömegmédiakultúrát megformáló Pulitzer Józsefig. Kossuth amerikai útja „feltette Magyarországot a térképre” Amerikában, és a magyarok szabadságvágya, valamint a Magna Carta és az Aranybulla közti vélt vagy valós párhuzam visszatérő téma volt az amerikai tudományos életben és közbeszédben is.² Bár Magyarország nem volt önálló állam, Budapesten és Fiumében amerikai főkonzulátus működött, Magyarország pedig önállóan képviseltette magát a St. Louis-i olimpián és világkiállításon (1904), valamint az Interparlamentáris Unió munkájában is. Theodore Rooseveltnél nemcsak élénk személyes, baráti kapcsolatot ápolta gróf Apponyi Alberttel

² Wilson erről tudományos munkáiban és az 1912. évi kampányban is értekezett. A részleteket lásd GLANT 2008: 63–67.

és gróf Vay Péterrel (aki akkoriban vatikáni diplomataként szolgált), hanem 1910-ben Magyarországra is ellátogatott.³ Ezt a baráti viszonyt szakította meg a világháború, ám a háború előtt kiépült kapcsolati tőke fontos szerepet játszott a háború utáni formális és informális kapcsolatfelvétel során – ahogyan azt majd Apponyi, valamint gróf Teleki Pál és gróf Széchenyi László kapcsán látni fogjuk.

A baráti viszony már az amerikai semlegesség időszakában megromlott, hiszen Washingtonban a Monarchiát Berlin alárendelt csatlósállamának tekintették.⁴ A drámai változást az hozta el, hogy 1917 decemberében az Egyesült Államok hadat üzent Bécsnek, s így az újvilági nagyhatalom 1919 decemberéig (majd 1921 augusztusáig) ténylegesen hadban állt a Monarchiával, majd annak két vesztes utódállamával. Az Egyesült Államok története során első ízben egy hivatalos amerikai kormányzati szerv – az Inquiry néven ismert béke-előkészítő bizottság – konkrét terveket dolgozott ki egy létező európai kontinentális nagyhatalom, az Osztrák–Magyar Monarchia föderatív alapon történő átszervezésére, később feldarabolására. Ráadásul a „tudományos” és „igazságos” békét meghirdető Wilson saját szakértői mondták azt az elnöknek, hogy a javasolt határok magyar szempontból igazságtalanok és elfogadhatatlanok, így nem képezhetik tartós béke alapját.⁵

Párizsban Magyarországot legyőzött országgént kezelték, tárgyalni nem hívták, sőt a békeszerződésben Budapestnek felelősséget kellett vállalnia a háború kiobbantásáért.⁶ Erről pedig az amerikai békedelegáció nemzetközi jogi szakértői (Robert Lansing külügyminiszter és David Hunter Miller) nyilvánvalóan tudták, hogy jogilag nehezen volna indokolható, mégsem tiltakoztak (vagy a tiltakozásuknak nem maradt írásbeli nyoma az amerikai külügyi iratokban). A Tanácsköztársaság kikiáltása (1919. március 21.) tovább

³ GLANT 1997; PETERECZ 2014.

⁴ 1918-ban a Németországból frissen hazatért korábbi amerikai nagykövet, James W. Gerard memoárt adott ki *Face to Face with Kaiserism* címmel, amelyben a Monarchiáról szóló fejezet címe: *Austria-Hungary – The Kaiser’s Vassal State (Ausztria-Magyarország: A császár vazallusállama)*. GERARD 1918: 165–183.

⁵ GLANT 2020a: 27–37; az idézet helye: GLANT 2020b: 223.

⁶ Ez volt az úgynevezett *war guilt clause*. Ez a magyar békeszerződés 161. cikkelye volt. A részleteket lásd SUPPAN 2019: 24–25, 110, 151.

rontotta a helyzetet, hiszen mind Wilson, mind az amerikai és szövetséges segélyakciókat koordináló Herbert Hoover a bolszevizmus terjedésében látta a legnagyobb veszélyt az új világrend megalkotása során.⁷ Magyarország amerikai megítélése mélypontra ért, és utólag még Ausztria javára is módosították a korábban már jóváhagyott magyar határvonalakat.⁸ Ezt a hangulatot jól mutatja az amerikai külügyminiszter alábbi megjegyzése a Külügyminiszterek Tanácsának 1919. május 8-i ülésén:

„Mr. Lansing azt mondta, hogy véleménye szerint a Tanács azokkal a területekkel foglalkozik, melyek 1914-ben Ausztria–Magyarországhoz tartoztak. Korábban már megegyeztek abban, hogy ezeket a területeket fel kell osztani, hogy Ausztriát és Magyarországot külön kell választani, és hogy ezek rovására kell növelni az új államok területét. Ezeknek [ti. az utódállamoknak] a határait kell meghúzni. Így Ausztria és Magyarország határainak megvonása nem tűnik szükségesnek, hiszen azok automatikusan kialakulnak az új államok határainak kijelölésével.”⁹

1918 novemberében az Inquiry még szóvá tette, hogy az általuk javasolt (és az 1919-esnél magyar szempontból jóval kedvezőbb) határok magyar szemmel nézve igazságtalanok, ám mindez Lansinget fél évvel később már egyáltalán nem érdekelte.

1919. június 28-án aláírták a német békeszerződést, majd az elnök és az amerikai küldöttség többsége hazautazott. Wilson joggal érezhette úgy, hogy európai béketeremtő munkája véget ért, hiszen az volt a győztesek közti megállapodás, hogy a többi négy legyőzött állam békeszerződését a német mintájára alkotják és szövegezik meg. Így lett mind az öt szerződés első cikkelye a Népszövetség alapokmánya. Amikor Wilson elhajózott, az osztrák és a magyar szerződés szövege gyakorlatilag készen volt, és a bolgár szerződésen is az utolsó pontosításokat végezték a különböző szakbizottságok. Az amerikai béke delegáció élére az elnök a külügy második

⁷ LEVIN 1968; GLANT 2000.

⁸ GLANT 2020c: 507–509. A határok megvonásának történetét elsőként ORMOS 1983 és ARDAY 1990 dolgozták fel, ám ők nem elemezték az utólagos, júliusi határmódosításokat.

⁹ FRUS PPC 1943 4: 671.

emberét, Frank Lyon Polkot állította, a Habsburgok utáni Közép-Európába pedig kinevezte, és ki is küldte az új amerikai diplomáciai képviselőket: a győztes államokba követi, a legyőzött államokba különleges megbízotti rangban. Közülük utolsóként a bevezetőben már említett Grant-Smith foglalta el a posztját 1919 decemberének elején, Budapesten.¹⁰ Ekkor Wilson számára a prioritás a német békeszerződés ratifikálása volt, ezt azonban nem tudta elérni a republikánus többségű Szenátus külügyi bizottságában. Az ellenállást vezető 12 „megbékíthetetlen” republikánus szenátor ugyanis elfogadhatatlannak tartotta az első cikkelybe foglalt népszövetségi alapon X. (kollektív biztonsági) cikkelyét – s ezzel a többi négy párizsi békét is elutasították.¹¹

A tanácskormány bukását követően az amerikai és brit segélyszervezetek elkezdheték a magyarországi munkát is, ami nagymértékben hozzájárult a háború előtti amerikai–magyar baráti viszony újjáélesztéséhez. Az amerikaiak – a legendás Harry Hill Bandholtz tábornok révén – aktívan részt vettek a román megszállás túlkapásainak visszafogásában is. Bandholtz 1920 tavaszán távozott, a segélyszervezetek viszont 1923-ig működtek tovább amerikai kormányzati támogatással is.¹² Ez a legyőzöttek felé nyújtott amerikai baráti jobb határozta meg a diplomáciai kapcsolatépítés kereteit még 1921 első felében is, amikor a két ország formailag még mindig hadban állt egymással. Wilson szenátusi kudarca, majd a republikánusok győzelme az 1920-as elnökválasztáson világossá tette, hogy a háború lezárása az új Harding-kormány feladata lesz. Erre 1921–1922-ben került sor.

1921 tavaszán az amerikaiak intenzív tárgyalásokat folytattak Berlinnel, Béccsel és Budapesttel a háború lezárásáról és az új *modus operandi* kialakításáról. Arra azonban nem volt precedens (sem foratókönyv), hogy

¹⁰ A részleteket és a teljes listát lásd GLANT 2020C: 512–514.

¹¹ Az amerikai történetírás a német békeszerződés ratifikációja körüli kongresszusi vitát *treaty fight* néven tartja számon. Erről magyarul lásd SZÉKELY 2016: 122–135. A standard angol nyelvű összefoglalót lásd BAILEY 1944; BAILEY 1945.

¹² A részleteket lásd GLANT 2000; KIND-KOVÁCS 2022. Bandholtz és az amerikai öröskeresztes missziót vezető James Pedlow kapitány is szobrot kaptak Budapesten. A tábornoké 1945 után eltűnt, de 1989 után visszaállították a Szabadság téren, a másíkról semmi biztosat nem tudunk a mai napig.

hogyan lehet lezárni egy háborút olyan országokkal, amelyek korábban önállóan nem is léteztek. Végül a Kongresszus oldotta fel a dilemmát: 1921. július 1-jén elfogadták a Knox–Porter-határozatot, amellyel egyoldalúan véget vetettek a hadiállapotnak. Ezt az elnök másnap – golfpartiját megszakítva – aláírta, s így a döntés törvényerőre emelkedett. A korábban már előkészített megállapodásokat azután augusztus 24. és 29. között alá is írták. Utolsóként, augusztus 29-én ellenjegyezték azt a legendás amerikai–magyar „különbékét”,¹³ amely a későbbi revíziós narratívák kulcsává vált. Valójában egy kétoldalú, barátsági szerződést írtak alá: így lettek a barátokból lett ellenségek újra hivatalosan is barátok. A Párizsban lezáratlanul hagyott távol-keleti kérdéseket az 1921–1922 fordulóján Washingtonban megtartott konferencián rendezték.

SZEMÉLYI KÉRDÉSEK

Az amerikai–magyar diplomáciai kapcsolatok felvételében és alakításában fontos szerepe volt a személyi kérdéseknek. Közismert, hogy a Monarchia külügyi irányításában a magyarok jelentős szerepet játszottak, és számos fontos amerikai posztot is magyar diplomata töltött be még az amerikai semlegesség időszakában is. Közülük a legismertebbek Ludwig Ernő clevelandi konzul és Pelényi János, a későbbi washingtoni követ voltak.¹⁴ Az amerikai hadüzenetet követően a Monarchia, majd később Magyarország

¹³ PASTOR 2014; GLANT 2021.

¹⁴ Ludwig 1902-ben, Kínában kezdte diplomáciai pályáját, 1910-ben vezényelték át Clevelandbe. 1915-ben magyar és angol nyelven könyvet írt *Ausztria-Magyarország és a háború* címmel, majd 1921-ben elsőként számolt be az amerikai magyarok háborús élményeiről: LUDWIG 1915a; LUDWIG 1915b; LUDWIG 1921. Pelényi diplomáciai karrierjét 1908-ban kezdte a pittsburghi konzulátuson, onnan Chicagóba, majd Clevelandbe került. 1920-ban svéd diplomáciai útlevelel utazott, 1922-től Széchenyi László jobbkeze lett. 1930 és 1933 között Genfben szolgált, majd washingtoni követi kinevezést kapott. A háromhatalmi egyezmény aláírása után lemondott, utóda a később bemutatandó Ghika György lett. Pelényi menedékjogot kért Amerikában, és emigrációban halt meg. MNL K 106: Washingtoni Követség: 7. csomó 1920–1937, 1/b tétel: A követek személyi ügyei: Pelényi János.

érdekeit Washingtonban a svéd követség képviselte. A Wilson-kormány is támaszkodhatott olyan diplomatákra, akiknek alapos helyismerete volt. Nyilvánvalóan ezért esett Lansing külügyminiszter választása 1919 legvégén arra a Grant-Smithre, aki korábban Bécsben szolgált, majd a hadüzenetet követően átvezényelték Dániába, Maurice Egan követ mellé. Ezzel az amerikaiak tették meg az első lépést a kapcsolatok rendezése terén.

Lansing december 4-én kelt levelében bízta meg Grant-Smitht a budapesti küldetéssel, első titkári fizetéssel, de külön felhívta a figyelmét arra, hogy az új magyar kormány diplomáciai elismerése még nem történt meg amerikai részről. Arra utasította őt, hogy küldjön rendszeresen jelentéseket a magyarországi helyzetről, ne avatkozzon bele a belpolitikába, de bátorítsa azokat az erőket, amelyek egy „reprezentatív kormányzat” felállítását és megerősítését szorgalmazzák (*the firmer establishment of representative government*). A magyarok felé jeleznie kell, az amerikai kormány célja, hogy biztosítsa a békés fejlődés és gyarapodás (*orderly development and growth*) lehetőségét számukra, ám amerikai hitelt Magyarország egyelőre nem kaphat, hiszen formailag még hadban állnak, és Washington egyelőre nem ismerte el a (november 24-én hivatalba lépett) Huszár-kormányt. Ugyanakkor felhívta a figyelmét arra is, hogy mivel a kereskedelmi és kommunikációs kapcsolatokat szeptember 2-ával helyreállították, az amerikai kormánynak nincs kifogása az ellen, hogy segélyezési céllal Amerikában gyűjtsenek az óhazai magyarok számára, és hogy ezeket a segélycsomagokat célba is juttassák.¹⁵ Ebben a rendkívüli „követutasításban” ugyan nem szerepelt, de Grant-Smith feladata volt a konzuli teendők ellátása (például vízumügyek), valamint az amerikai érdekek képviselete. Ilyen széles körű megbízatással magyar diplomata egészen gróf Széchenyi László 1922. januári megérkezéséig nem rendelkezett Washingtonban.

Az 1921. augusztus 29-én aláírt barátsági szerződés véglegesítéséig a tárgyalások Grant-Smith és a mindenkori magyar külügyminiszter között folytak, és ők maguk voltak az aláírók is Budapesten.¹⁶ A szerződés ratifikálását követően Washington engedélyt adott a New York-i magyar főkonzulátus megnyitására, Clevelandben, Pittsburghben és Chicagóban pedig

¹⁵ FRUS 1919 2: 410.

¹⁶ A szerződés mindössze három cikkelyből állt. Szövegét lásd FRUS 1921 2: 255–258.

konzulátust engedélyeztek. A budapesti amerikai követséget 1921. december 26-án nyitották meg, első vezetője követi rangban Theodore Brentano chicagói bíró volt.¹⁷ A washingtoni magyar követség pedig akkor kezdhetette meg hivatalosan a munkát, amikor 1922. január 11-én gróf Széchenyi László átadta Warren G. Harding elnöknek a megbízólevelét. Brentanót 1927-ben egy igazi karrierdiplomata, Joshua Butler Wright váltotta,¹⁸ Széchenyit pedig Pelényi 1933-ban. Ebben az időszakban (a State Department 1924-es nagy átszervezése előtt és után is) Magyarország az amerikai külügy Nyugateurópai Főosztálya (West European Division) alá tartozott, amelynek vezetője ifj. William R. Castle volt 1921 és 1927 között.¹⁹

Az 1925-ös államközi szerződéssel kapcsolatos tárgyalásokat Charles Evans Hughes amerikai külügyminiszter kezdeményezte Széchenyinél 1923. július végén. Amerikai kérésre az egyeztetések Washingtonban folytak, ám Harding elnök váratlan halála (1923. augusztus), az azt követő kormányalakítás (Calvin Coolidge alelnökből lett elnök vezetésével), majd az 1924-es elnökválasztás és a bevándorlási törvény²⁰ vitája jelentős késést okozott, hiszen a Fehér Ház számára nem volt prioritás az amerikai–magyar viszony rendezése. Ezúttal Széchenyi kapott részletes követutasítást Budapesttől, és az érdemi tárgyalásokat 1924 végére le is folytatták. Az összesen 26 cikkelyből álló barátsági, kereskedelmi és konzuli egyezményt a washingtoni magyar követ és a Hughest váltó Frank B. Kellogg amerikai külügyminiszter írták

¹⁷ PETERECZ 2022.

¹⁸ PETERECZ 2025; MATHEY 2020: 160–168.

¹⁹ Castle iratai a West Branch-i Hoover Elnöki Könyvtárban kutathatók, naplója pedig a Harvardon (Houghton Library). Terjedelmes magánlevelezést folytatott a budapesti amerikai követség karrierdiplomatáival. Ez a levelezés páratlanul izgalmas betekintést nyújt az amerikai külügy és budapesti misszió munkájába. Herbert Hoover Presidential Library and Museum: William R. Castle, Jr. Papers: Country Correspondence: 8. doboz, Hungary. (A továbbiakban: HEK Castle Papers.) Az amerikai diplomata, tudós és politikus 1917 és 1919 között az amerikai vöröskeresztnél dolgozott, 1919 és 1933 között pedig az amerikai külügyben. Életrajzát lásd CASTLE 1998.

²⁰ Az amerikai törvényhozás 1921-ben és 1922-ben etnikai származás szerinti kvótákat vezetett be a bevándorlók vonatkozásában. Előbbi az 1910-es, utóbbi az 1900-as amerikai népszámlálás adataira épített. Végül az 1924-ben elfogadott Reed–Johnson-törvényben az 1890-es népszámlálási adatokat vették alapul. A részleteket lásd VENKOVITS 2025.

alá 1925. június 24-én Washingtonban.²¹ Sem a magyar, sem az amerikai külügyi iratokban nincs utalás arra, hogy az 1919 és 1925 között szolgált három amerikai elnök (Wilson, Harding és Coolidge) vagy négy magyar miniszterelnök (Huszár, Simonyi-Semadam, Teleki és Bethlen) közül bárki részt vett volna a tárgyalásokban. Ezek az egyeztetések azért folyhattak le viszonylag gyorsan, mert mindkét fél a megállapodást kereste, és mert magyar részről olyan diplomaták vettek részt a munkában (Ghika György, Pelényi János és Winter Károly: róluk később részletesen is szólunk), akik jelentős tapasztalatot szereztek már a háború előtti időszakban.

Modus operandi: régi és új ügyek

1919 decemberében Grant-Smith egy olyan Magyarországra érkezett, amely még nem dolgozta fel a vereséget, katonai megszállás alatt állt, és bő egy éve belső polgárháborútól is szenvedett.²² Utóbbit jól szemlélteti, hogy 1918 és 1921 között nem kevesebb, mint 14 kérésállam jött létre a történelmi Magyarország területén.²³ A tanácskormány bukását követően megkezdődött a magyar külügyi szolgálat megszervezése²⁴ és a felkészülés a párizsi békekonferenciára, miközben Bécsben folytak a tárgyalások az Osztrák–Magyar Monarchia közös vagyonának és külszolgálatának felosztásáról, akkori szóhasználattal a „likvidálásról”. Magyarország egyébként is romokban heverő nemzetközi megítélését tovább rontotta József főherceg hatalomátvételi kísérlete (1919. augusztus), a fehérterror és IV. Károly két visszatérési kísérlete (1921. március és október).

²¹ Az első hat cikkely a baráti kapcsolatokat, a következő hét (VII–XIII.) a kereskedelmi kérdéseket, az azt követő kilenc (XIV–XXII.) pedig a konzuli kérdéseket szabályozta. Az utolsó négy (XXIII–XXVI.) tartalmazta az általános rendelkezéseket és a ratifikációval kapcsolatos megállapodásokat. A teljes szöveget lásd FRUS 1925 2: 341–354. Maga a szerződés a ratifikáció elhúzódása miatt csak 1926. október 4-én lépett életbe.

²² HAJDU 1968; HAJDU 1969. A legfrissebb feldolgozás: HATOS 2018; HATOS 2021.

²³ Ezeket a Lendület Trianon 100 kutatócsoport önálló kötetben mutatta be: SZEGHY-GAYER – ZAHORÁN 2022.

²⁴ PRITZ 1995: 37–56; ROMSICS 2023: 423–552; TÓTH 2016: 48–75.

A Budapestre ismerősként visszatérő amerikai diplomata munkáját egy különös technikai malőr is megnehezítette. Amikor 1917 áprilisában az amerikai diplomaták elhagyták Budapestet, a hivatalos iratokat és konzuli nyomtatványokat egy Wertheim zárral ellátott, Dick típusú széfbe zárták. Ezt Grant-Smith érintetlenül meg is találta, de kinyitni nem tudta. 1920. február 17-e és május 15-e között kétségbeesetten nyomozta le a korábbi budapesti beosztottakat Párizstól Berlinen át Londonig, köztük a volt főkonzult, William R. Coffint. A kulcsot azonban sehol nem találták, így a Wertheim céggel újakat készíttetett, de a belső széfet számkombináció védte. Május 15-én, kelt Robert P. Skinner londoni főkonzulhoz intézett levelében tréfásan azt írta, hogy a „tin Lizzie” (ami eredetileg a Ford T-modell gúnyneve volt) felnyitásához előbb-utóbb kénytelen lesz „konzervnyitót” használni. Mindennapi tevékenysége során az amerikai misszió elsősorban konzuli ügyekkel foglalkozott: ki- és beutazással (vízumügyekkel) és elveszett hozzátartozók (köztük hadifoglyok) keresésével, ehhez pedig kellett (volna) a korábbi iratok és a formanyomtatványok. Grant-Smith a nyitókódot június elejéig kereste, s végül nyilvánvalóan „erőszakhoz folyamodott”, hiszen a Coffin által megadott számkombináció nem működött.²⁵ A helyzet komolyságát jól mutatja, hogy 1920. május 21. és június 23. között a hivatalosan mindössze hét főből álló misszió több mint 15 ezer látogatót fogadott.²⁶ Ilyen napi terhelés mellett szinte lehetetlen volt gyakorlatilag követi-nagyköveti feladatokat ellátni: társasági életet élni, politikai jelentéseket írni, gazdasági ügyeket rendezni.

Ráadásul Grant-Smith feladata volt áttekinteni azt a mintegy 70 államközi szerződést, amely a Monarchia és az Egyesült Államok között érvényben volt 1917-ben, és javaslatot kellett tennie arra, hogy ezek közül melyeket hosszabbítsák meg vagy tárgyalják újra Béccsel és Budapesttel. Neki kellett lefolytatnia az 1921-es barátsági szerződés politikai

²⁵ National Archives and Records Administration II (Maryland): RG 84 Records of the Foreign Posts of the Department of State, ezen belül RG 84.2 Records of Diplomatic Posts: Hungary, 1920–1935. 84. kötet. Az itt idézett iratok pontos helye: 1. köt. 1920: 125.2. Property, Equipment, Supplies. (A továbbiakban: NARA RG 84.2 Hungary.)

²⁶ NARA RG 84.2 Hungary 1. kötet, 1920: Grant-Smith 207. sz. jelentése 1920. június 24-i keltezéssel. Május 21. és 31. között 2891; június 1. és 23. között 12 346 látogatót fogadtak.

és gazdasági háttértárgyalásait, és le kellett vezényelnie a követcserét is. Ezt a nyomást az amerikai diplomata nehezen bírta, és egyre több (vélt és valós) konfliktusba keveredett a magyar kormánnyal. 1921 októberében Hughes külügyminiszter kénytelen volt távirati úton rákérdezni arra, hogy miért vonakodik vízumot kiadni nem amerikai zászló alatt hajózó óceánjárókra. A külügy végül elfogadta a diplomata hivatalos magyarázatát,²⁷ ám a Nyugat-európai Főosztályt vezető Castle magánlevelezése H. Dorsey Newsonnal, a követség harmadik titkárával azt mutatja, hogy Washingtonban még fél évvel később, 1922 májusában is erősen nehezelték Grant-Smithre.²⁸ 1922 februárjában le is váltották: Brentano májusi megérkezéséig Eugene C. Shoecraft szolgált ügyvivőként.

Az 1921-es barátsági szerződés amerikai ratifikálása egyben a magyar kormány hivatalos amerikai diplomáciai elismerését is jelentette. 1922 januárjától, Széchenyi hivatalba lépésétől kezdve az érdemi tárgyalások nem Budapesten, hanem Washingtonban folytak. Munkáját az első naptól fogva jelentős amerikai tapasztalattal rendelkező, volt osztrák–magyar diplomaták segítették: Winter Károly, majd Ghika György²⁹ New York-i főkonzulként,

²⁷ NARA RG 84.2 Hungary 7. kötet, 1921: 863–892.3 Steamship Matters/Waterways: Hughes Grant-Smithnek, 331. sz. távirat, 1921. október 21. Hughes kénytelen volt arról tájékoztatni a budapesti megbízottat, hogy a White Star Line is amerikai tulajdonban van.

²⁸ HEK Castle Papers: Castle levele Newsonhoz, 1922. május 2-i keltezéssel. Ebből az derül ki, hogy Grant-Smithre nem a magyarok, hanem a britek tettek panaszt, és hogy az amerikai diplomata még hónapokkal később sem akarta „elengedni” az ügyet. A részleteket lásd GLANT 2012.

²⁹ Winter 1907-ben kezdte diplomáciai karrierjét francia földön, majd 1908-ban került Philadelphióba alkonzulként. 1911-től Charlestonban, 1913-tól New Yorkban volt konzul. A diplomáciai szakítás után hazatért. A háború után Brémában és Münchenben szolgált, és részt vett a Monarchia likvidálásával kapcsolatos tárgyalásokon Bécsben. 1920. július 18-án a washingtoni svéd követséghez akkreditálták azzal a megbízatással, hogy szervezze meg az új magyar konzuli hálózatot az Egyesült Államokban. Ezt követően 1927-ig New York-i főkonzul volt. Ghika 1906-ban kezdte diplomáciai karrierjét Belgrádban, csak 1922-ben küldték Amerikába. 1927-ben Wintert váltotta a New York-i főkonzuli poszton, majd Japánba küldték követnek. Onnan Pelényi lemondása után vezényelték vissza Washingtonban, ahol ő volt az utolsó magyar követ a hadüzenetig. MNL K 106: Washingtoni Követség: 57. csomó 21/NY tétel: Főkonzulok és konzulok iratai, New York A–S.

valamint Pelényi János II. osztályú követségi tanácsosként (de I. osztályú tanácsosi hatáskörrel, gyakorlatilag a követ helyetteseként). Winter és Pelényi már Széchenyi megérkezése előtt együtt dolgoztak a magyar érdekeket képviselő svéd követséggel. Pelényinek ekkor bejárása volt a State Departmentbe, és az alábbi történet jól mutatja, mennyire komolyan vették őt. A háborút amerikai részről egyoldalúan lezáró (fentebb bemutatott) Knox–Porter-határozatról szóló amerikai sajtóhírekben csak Németország és Ausztria szerepelt, Magyarország azonban nem. Ez kisebb pánikot keltett Budapesten, amit Grant–Smith már április közepén jelzett az amerikai külügynek.³⁰ Hughes 1921. július 9-i táviratában arra utasította Grant–Smitht, hogy szó szerint adja át Pelényi – kedélyeket megnyugtató – üzenetét Bánffy Miklós külügyminiszternek. Ekkor és így (tehát Pelényin keresztül, de hivatalos amerikai külügyi táviratban) üzenték meg Budapestnek, hogy az államközi szerződés előfeltétele az, hogy a magyar parlament határozatban rögzítse azt, hogy Budapest – a Knox–Porter-határozat elfogadása mellett – Washington számára is garantálja a trianoni békeszerződésben a győztes államok javára vállalt általános és jóvátételi kötelezettségeit,³¹ noha azt az amerikai Kongresszus soha nem ratifikálta. A szerződés magyar változata az aláírásokkal zárul, az amerikai változathoz azonban csatolták a trianoni szerződés vonatkozó fejezeteit (V., VI., VIII., IX., X., XI., XII. és XIV.) is. Ugyanakkor a szerződésből kihagyták a Népszövetség alapokmányát tartalmazó I., valamint az új magyar határokat tartalmazó II. fejezetet. Ez utóbbira épült az az egyébként teljesen alaptalan revizionista narratíva, miszerint Washington így jelezte, nem ért egyet a békediktátummal.

Széchenyi követi kinevezése jó választásnak bizonyult, hiszen ő maga jelentkezett külügyi szolgálatra, volt diplomáciai tapasztalata és jelentős magánvagyonra, és még 1908-ban feleségül vette az Újvilágban igen népszerű Gladys Vanderbiltet, akivel itthon telepedett le, és akit Magyarországon „az amerikai grófnéként” ismertek. 1922-ben a Massachusetts Avenue-n vettek házat, ott éltek öt lányukkal, és sokáig ott működött a követség is.³² Volt egy családi nyaralójuk a Massachusetts állambeli Williamstownban,

³⁰ FRUS 1921 2: 249.

³¹ FRUS 1921 2: 249–250.

³² ORGONA 2022: 41–85.

ahol az 1920-as években egy nagy presztízsű nyári politikai egyetem is működött. Ide hívták meg előadni 1921 augusztusában gróf Teleki Pált, és ezekből az előadásokból készült angol és magyar nyelvű kiadvány is. Kevéssé ismert tény, hogy – Széchenyi utasítására – Pelényi a Williamstown Institute of Politics minden egyes rendezvényét hivatalból látogatta, sőt 1923-ban és 1927-ben elő is adott.³³ A washingtoni magyar követ 1922-ben végiglátogatta a nagyobb magyar közösségeket, 1923-ban aktívan részt vett Apponyi harmadik amerikai útjának megszervezésében és hosszabb cikket közölt a *North American Review* című magazinban *Hungary since the Armistice* címmel. A washingtoni körökben kimondottan népszerű magyar diplomata 1926-tól mexikói és kubai követként is szolgált. Arra viszont nem találtam utalást sem a magyar, sem az amerikai külügyi iratokban, hogy a népszövetségi kölcsön megszerzésében vagy Jeremiah Smith budapesti küldetésének megszervezésében³⁴ aktívan részt vett volna.

1921 és 1925: az államközi szerződések ügye

Az 1919 és 1925 között kialakított kétoldalú amerikai–magyar diplomáciai kapcsolatok előtörténetéhez tartoztak a Monarchia és az Egyesült Államok között 1917 előtt megkötött szerződések is. Ezt a mintegy 70 megállapodást Grant-Smith és csapata szűrte meg elsőként, konkrét kérdésekben azonban a döntéseket az amerikai külügyben hozták meg. Ezeket egészítette ki az 1921-es és az 1925-ös államközi szerződés.

Az első új, államközi megállapodás természetesen a háborús helyzetet lezáró 1921-es „különbéke” volt, hiszen ez teremtette meg a magyar kormány

³³ MNL K 106: Washingtoni Követség: 5. csomó 1921–1927, 1/a tétel: A követek személyi ügyei: Széchenyi László; 7. csomó 1920–1937, 1/b tétel: A követek személyi iratai: Pelényi János. Itt megtalálható Pelényi minden egyes williamstowni útiköltség-elszámolása 1930-ig. A Teleki amerikai útjáról és az angol nyelvű kötetről szóló anyagokat, valamint Pelényi előadásainak szövegét lásd MNL K 106: Washingtoni Követség: 110. csomó 1922–1923, 72. tétel: sajtó- és propagandaügyek. Teleki amerikai útjáról és előadásairól lásd JENEY 2023; a williamstowni nyári egyetemről lásd MCALLISTER 2021.

³⁴ A népszövetségi kölcsönről és Jeremiah Smith budapesti küldetéséről lásd PETERECZ 2018.

hivatalos amerikai elismerésének lehetőségét. A közismert revizionista narratíva szerint a Kongresszus azért nem ratifikálta sem a német, sem a többi párizsi békét, mert azok nem feleltek meg a wilsoni elveknek. Az Egyesült Államoknak morális kötelessége a Párizsban elkövetett igazságtalanságok orvoslása, és ennek első lépése az, hogy a trianoni határokat nem foglalták bele a szerződésbe.³⁵ Ezzel szemben a helyzet az, hogy a szerződés csak a háborús állapot megszűnését és a trianoni béke kapcsán felvetett amerikai feltételek elfogadását tartalmazta, valamint azt, hogy a két állam megadja egymásnak a legnagyobb kereskedelmi kedvezményt (Most Favored Nation Status, röviden MFN). Ezt a szerződést Washington akkor kötötte meg Budapesttel, amikor a trianoni határok már jogerőre emelkedtek, hiszen a békeszerződést akkorra minden aláíró fél (az Egyesült Államok kivételével) már ratifikálta. Ezért nem volt arra szükség, hogy a határok kérdését megnyissák. A szerződés II. cikkelyének 3. pontja konkrétan leszögezi, hogy az Egyesült Államok semmiféle kötelezettséget nem vállal a trianoni szerződés II., III., IV. és XIII. fejezete kapcsán. Mivel a szerződés szövegében az MFN-megállapodás konkrétan nem szerepel, történészkörökben azt feltételeztük, hogy arra csak 1925-ben került sor. 1922 májusában Széchenyi is így gondolta, ám a State Department jogtanácsosa (R. Hill) már 1922. január 16-án jelezte egy belső feljegyzésben, hogy értelmezése szerint ezt a megállapodást az 1921-es megállapodás I. cikkelye tartalmazta.³⁶

1922 májusában (az 1921-es államközi egyezmény ratifikálását követően) Hughes külügyminiszter Brentano követ útján értesítette a magyar külügyet, hogy Washington meg kívánja újítani az 1856-ban kötött kiadatási és az 1912-ben (Ausztriával és Magyarországgal külön-külön aláírt) szerzői jogi egyezményeket.³⁷ Pelényi és Széchenyi közösen jegyzett jelentésükben

³⁵ MATHEY 2020: 18, 53, 66, 98.

³⁶ NARA, Relations between the United States and Austria-Hungary and Hungary, Microfilm M 709: Political Relations, 711.64119/43. Ez egy rövid feljegyzés, amely Hill 1922. január 16-án kelt memorandumára hivatkozik a témában. Az eredeti azonosítója: 864.56/90. Az eredeti: „Favored Nation Treatment accorded by the treaty between the United States and Hungary which came into force upon exchange of ratification on Dec. 17, 1921.”

³⁷ FRUS 1922 2: 577–578.

leírták, hogy felkeresték a State Department fentebb említett jogtanácsosát, akitől azt a tájékoztatást kapták, hogy Washington csak ezt a két szerződést kívánja megújítani, a Magyarország számára kiemelten fontos konzuli egyezményről egyelőre nem akarnak tárgyalni. A jogtanácsos jelezte, hogy

„újabb konzuli konvenciónak megkötése elől nem zárkoznék el, habár célszerűbbnek tartaná, ha előbb egy »amity and commerce« [barátsági és kereskedelmi] szerződést kötünk, amely olyké[p] volna kiegészíthető, hogy egy külön konzuli konvenciónak megkötését feleslegessé tenné.”³⁸

Ezt a State Department azonban csak egy évvel később, 1923. július végén kezdeményezte.

1923. július 27-én Castle fejléces papíron, de baráti hangvételű levélben értesítette az éppen Newportban nyaraló Széchenyit, hogy a State Department rövidesen megkeresi őt egy kész szerződéstervezettel a kétoldalú kapcsolatok fennálló kérdéseinek rendezése ügyében. A hivatalos levél másnap kelt, és maga Hughes külügyminiszter írta alá. A magyar követ nevében Pelényi a szöveget augusztus 5-én terjesztette fel Budapestnek (66/Pol.), azzal a javaslattal, hogy a tervezett szöveget minimális változtatásokkal, a lehető leggyorsabban fogadjuk el. A diplomata szerint a szerződés megteremti a jogi alapját a magyar diplomaták amerikai működésének, és két komoly előnye van. Egyfelől feltételek nélkül megadja az MFN-kedvezményt, másfelől Magyarországot egyenrangú partnerként kezeli. Mivel az amerikaiak Magyarországgal szemben már mindent elértek az 1921-es megállapodással, Pelényi szerint nem vagyunk alkupozícióban. Ezt így fogalmazta meg:

„Ezen kényszerhelyzetünk tekintetbe vételével az amerikai ajánlat még nagylelkűnek is volna mondható, ha a Magyarországnak felajánlott chablon [sic] szerződés amerikai szemekben nem volna értékes precedens általuk felmondandó érvényben levő régi szerződések új szövegezésére. Ezen motívumnak

³⁸ MNL K 106: Washingtoni Követség: 176. csomó 1923–1944, 144. tétel: Különböző tárgyú szerződések, egyezmények, ezekkel kapcsolatos levelezés: 98/Pol. jelentés, 1922. május 9. 10. oldal, Széchenyi és Pelényi kézjeggyével, a szöveget Pelényi írta.

tiszta felismerése dacára, a felajánlott szerződést elfogadhatjuk már annál is inkább, mivel, ha nálunknál szerencsésebb helyzetben levő országoknak pl. Angliának vagy Franciaországnak sikerülne nálunknál kedvezőbb feltételeket elérni, úgy ezek a legnagyobb kedvezménynél fogva, automatikusan a mi javunkra is szólnának.”

A Daruváry Géza vezette magyar külügy szeptember 21-én küldött részletes, 17 oldalas követutasítást Széchenyinek a tárgyalások tartalmára és menetére vonatkozóan.³⁹ Az egyeztetések során a magyar fél megpróbálta felpuhítani az amerikai javaslat konzuli vonatkozásait, elsősorban hagyatéki és állampolgári ügyekben, de nem járt sikerrel. A tárgyalások 1924 végéig elhúzódtak, hiszen 6 nappal Hughes jegyzékét követően a regnáló amerikai elnök, Warren G. Harding elhunyt. Az új kormány felállt, ám szinte azonnal rá kellett fordulni az 1924-es választásokra, valamint rendezni kellett a belpolitikai téren, a választás szempontjából kulcsfontosságú bevándorlási törvény ügyét is. Így amerikai részről a tárgyalásokat már az új külügyminiszter, Frank B. Kellogg zárta le. Alapvetően az amerikai tárgyalófél akarata érvényesült, és a magyarok soha nem tudták meg, hogy a Budapest számára kiemelten fontos legnagyobb kedvezmény a State Department jogtanácsosa szerint már 1921 óta élt.

1926-ban, a ratifikálást követően Budapesten még felmerült, hogy napirendre tűzzék a kettős állampolgárság kérdését: konkrétan azt, hogy el lehessen venni azok amerikai állampolgárságát, akik az Egyesült Államokon kívül telepednek le. Széchenyi ezt azonban nem is volt hajlandó a State Department elé vinni. Válaszában joggal jegyezte meg, hogy ez szembenne az amerikai történelmi és alkotmányos hagyományokkal, ráadásul ezt a közös külügy a háborút megelőző két évtizedben többször is felvetette, de a Fehér Ház erről nem tárgyalta.⁴⁰ A Briand–Kellogg-paktum (1928) aláírását követően, 1929 januárjában írták alá a kétoldalú amerikai–magyar

³⁹ MNL K 106: Washingtoni Követség: 176. csomó 1923–1944, 144. tétel: Különböző tárgyú szerződések, egyezmények, ezekkel kapcsolatos levelezés. Mind a négy dokumentumot lásd itt!

⁴⁰ GLANT 2008: 78–79.

választott bírósági és békéltető eljárási megállapodást. Az 1930-as években új kiadatási egyezményt kötött a két ország, és megújították az 1925-ös szerződés kereskedelmi megállapodásait: az MFN-megállapodásokat ugyanis általában 10 éves időtartamra kötötték.⁴¹

ÉRTÉKELÉS ÉS KITEKINTÉS

Az amerikai–magyar viszony a diplomáciai kapcsolatok felvételének pillanatától kezdve aszimmetrikus volt: Magyarország számára az Egyesült Államok mindig is sokkal fontosabb volt, mint fordítva. Ugyanakkor hangsúlyoznunk kell, hogy az amerikaiak tisztelettel bántak a magyar tárgyaló féllel, és számos jelét adták jóindulatuknak. Minden korábbi hagyománnyal szakítva ők kezdeményezték, koordinálták és finanszírozták a legyőzött országok polgári lakosságának segélyezését egészen 1923-ig. A kétoldalú kapcsolatok rendezése ügyében is Washington tette meg az első lépést 1919-ben, 1921-ben és 1923-ban is. Az amerikai külügy megszabta a kapcsolat kereteit (például a trianoni határokról vagy a kettős állampolgárságról hallani sem akartak), és kíméletlenül érvényesítette hazája érdekeit. Washington mondta meg, hogy mikor és miről tárgyalunk, s ez így volt egészen az 1941-es magyar hadüzenetig. Széchenyi és Pelényi ezt hamar megértette, és ennek szellemében jártak el minden hivatalos ügyben. Ezt amerikai részről értékelték is: Castle fentebb idézett magánlevelezésében csak elismerően szólt a két magyar diplomatáról. A tisztelet jele volt az is, hogy Magyarországot (Ausztriához hasonlóan) a Nyugat-európai Főosztályhoz rendelték. (1917 nyaráig a Monarchia ugyanis a Közel-keleti Főosztályhoz tartozott, 1945 után pedig a szovjeteknek átengedett közép-európai térség a Kelet-európai Osztályhoz.) Ezt az egyenlőtlen, de baráti kapcsolatot szakította meg a német nyomásra küldött hadüzenet, majd a hidegháború idején a magyarokra erőltetett,

⁴¹ MNL K 106: Washingtoni Követség: 176. csomó 1923–1944, 144. tétel: Különböző tárgyú szerződések, egyezmények, ezekkel kapcsolatos levelezés. Az ebben a bekezdésben idézett összes dokumentum itt található.

szovjet típusú Amerika-ellenesség és gyűlöletbeszéd.⁴² Az 1960-as évek végétől a kádári rendszer jóval udvariasabb hangot ütött meg, a kétoldalú kapcsolatokat 1969 és 1978 között „normalizálták”, ám a tényleges baráti (ugyanakkor továbbra is aszimmetrikus) viszony csak a rendszerváltást követően állt helyre.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltár:

K 106. A washingtoni követségi iratai.

Herbert Hoover Presidential Library and Museum:

William R. Castle, Jr. Papers: Country Correspondence: 8. doboz, Hungary.

National Archives and Records Administration II (Maryland):

RG 84 Records of the Foreign Posts of the Department of State, ezen belül:

RG 84.2 Records of Diplomatic Posts: Hungary, 1920–1935. 84 kötet.

M 709: Relations between the United States and Austria-Hungary and Hungary, Microfilm.

Forráskiadványok

FRUS: *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1919–1925*. 15 köt. Washington D.C.: US Government Printing Office, 1934–1940. Év-, kötet- és oldalszámmal.

FRUS PPC: *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference, 1919*. 13 köt. Washington D. C.: US Government Printing Office, 1942–1947. Év-, kötet- és oldalszámmal.

GLANT Tibor szerk. (2020a): *Az Egyesült Államok útja Trianonhoz: Az Inquiry és Magyarország jövője, 1917–1918. Források*. Trianon-dokumentumok és -tanulmányok 5. Budapest: BTK ITI.

⁴² Ennek klasszikus példája: SZEMJONOV 1953.

Szakirodalom

- ARDAY Lajos (1990): *Térkép, csata után. Magyarország a brit külpolitikában 1918–1919.* Budapest: Magvető.
- BAILEY, Thomas A. (1944): *Woodrow Wilson and Lost Peace.* New York: McMillan.
- BAILEY, Thomas A. (1945): *Woodrow Wilson and the Great Betrayal.* New York: McMillan.
- CASTLE, Alfred L. (1998): *Diplomatic Realism. William R. Castle, Jr., and American Foreign Policy, 1919–1953.* Honolulu: Samuel N. and Mary Castle Foundation.
- GERARD, James Watson (1918): *Face to Face with Kaiserism.* London – New York – Toronto: Hodder and Stoughton.
- GLANT Tibor (1997): Roosevelt, Apponyi és a Habsburg Monarchia. *Századok*, 131(6), 1386–1401.
- GLANT Tibor (2000): Herbert Hoover és Magyarország, 1918–1920. In ANGI János – BARTA János (szerk.): *Emlékkönyv L. Nagy Zsuzsa 70. születésnapjára.* Debrecen: Multiplex Média-DUP, 381–399.
- GLANT Tibor (2008): *Kettős tükörben: Magyarország helye az amerikai közvéleményben és külpolitikában az első világháború idején.* Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó.
- GLANT, Tibor (2012): Ninety Years of United States-Hungarian Relations. *Eger Journal of American Studies*, (13), 163–183.
- GLANT Tibor (2020b): Az Inquiry, az amerikai béke-előkészületek, és Magyarország sorsa, 1917–1918. Bevezető tanulmány. In Glant (2020a). Lásd a forráskiadványoknál!
- GLANT Tibor (2020c): Segélyezés és politika: A kétoldalú amerikai-magyar kapcsolatok kialakítása 1919-ben. *Századok*, 154(3), 495–518.
- GLANT Tibor (2021): Az Egyesült Államok kormányának elképzelései a Magyarországgal kötendő békével kapcsolatban. In HERMANN Róbert – LIGETI Dávid (szerk.): *1920 – Kényszerpályán. A trianoni békediktátum ratifikálása.* Budapest: Országház Könyvkiadó, 89–105.
- HAJDU Tibor (1968): *Az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom.* Budapest: Kossuth.
- HAJDU Tibor (1969): *A magyarországi tanácsköztársaság.* Budapest: Kossuth.
- HATOS Pál (2018): *Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és forradalom története.* Budapest: Jaffa.
- HATOS Pál (2021): *A rosszfiúk világforradalma. Az 1919-es Magyarországi Tanácsköztársaság története.* Budapest: Jaffa.
- JENEY János (2023): Gróf Teleki Pál williamstowni előadásai. In BÍRÓ Csilla – NAGY Dóra (szerk.): *A Magyarországtudató Intézet évkönyve 2022.* Budapest: Magyarországtudató Intézet, 197–218.
- KIND-KOVÁCS, Friederike (2022): *Budapest's Children: Humanitarian Relief in the Aftermath of the Great War.* Bloomington: Indiana University Press.

- LEVIN, N. Gordon, Jr. (1968): *Woodrow Wilson and World Politics. American Response to War and Revoltuion*. New York: Oxford University Press.
- LUDWIG, Ernest (1915a): *Austria-Hungary and the War*. New York: J. S. Ogilvie.
- LUDWIG Ernő (1915b): *Ausztria-Magyarország és a háború*. Youngstown: Amerikai Magyar Hírlap.
- LUDWIG Ernő (1921): Az amerikai magyarság és a világháború. *Új Magyar Szemle*, 2(2), 140–153.
- MATHEY Éva (2020): *Az Egyesült Államok és a magyar revíziós törekvések a két világháború között*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.
- MCALLISTER, James (2021): *Wilsonian Visions. The Williamstown Institute of Politics and American Internationalism after the First World War*. Ithaca: Cornell University Press. Online: <https://doi.org/10.1515/9781501759949>
- ORGONA Angelika (2022): *Az amerikai grófné: Szapáryak és Széchenyiek emlékei/ The American Countess: Memories of the Szapáry and Széchenyi Families*. Budapest: BTK TTI – Magyar Nemzeti Múzeum.
- ORMOS Mária (1983): *Padovától Trianonig, 1918–1920*. Budapest: Kossuth.
- PASTOR, Peter (2014): The United States' Role in the Shaping of the Peace Treaty of Trianon. *The Historian*, 76(3), 550–566.
- PETERECZ Zoltán (2014): Theodore Roosevelt magyarországi látogatása: adalék a magyar-amerikai kapcsolatokhoz. *Aetas*, 29(3), 5–19.
- PETERECZ Zoltán (2018): *Jeremiah Smith és a magyar népszövetségi kölcsön, 1924–1926. Egy Jenki pénzügyi ellenőr története a Magyar Királyságban*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.
- PETERECZ Zoltán (2022): Theodore Brentano, az első amerikai követ Magyarországon, 1922–1927. *Külügyi Szemle*, 21(1), 243–273. Online: https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2022.1.10
- PETERECZ, Zoltán (2025): The Voice of Professional Diplomacy. Joshua Butler Wright in Hungary, 1927–1930. *Hungarian Studies*, 38(2), 173–190. Online: <https://doi.org/10.1556/044.2025.00258>
- PRITZ Pál (1995): *Magyar diplomácia a két világháború között*. Budapest: Magyar Történelmi Társulat.
- ROMSICS Gergely (2023): *Összeomlás és útkeresés, 1917–1920. A magyar külpolitikai gondolkodás útjai*. Budapest: BTK TTI.
- SUPPAN, Arnold (2019): *Imperialist Peace Order. Saint-Germain and Trianon 1919–1920*. Bécs: Austrian Academy of Sciences Press.
- SZEGHY-GAYER Veronia – ZAHORÁN Csaba szerk. (2022): *Kérészállamok. Átmeneti államalakulatok a történelmi Magyarország területén (1918–1921)*. Budapest: Ludovika. Online: https://doi.org/10.36250/01038_00

- SZÉKELY Gábor (2016): Az Egyesült Államok és a Népszövetség – elkerülhető lett volna a II. világháború? In SZÉKELY Gábor: *Gondolatok, viták világunkról – múltunkról, jelenünkről. Válogatott tanulmányok és írások*. Budapest: Volos.
- SZEMJONOV, J. N. (1953): *A fasiszta geopolitika az amerikai imperializmus szolgálatában*. Budapest: Szikra.
- TÓTH Imre (2016): *Egy polgári arisztokrata: Kánya Kálmán (1869–1945)*. Pécs–Budapest: Kronosz – Magyar Történelmi Társulat.
- VENKOVITS Balázs (2025): „Leeresztett sorompó a dollárok hazájában”: a 100 éves Johnson–Reed bevándorlási törvény és hatása a magyar kivándorlásra. *Magyar Tudomány*, 186(6), 1185–1194. Online: <https://doi.org/10.1556/2065.186.2025.6.19>